

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАВАДСЬКА ДІАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 336.71:330.3

**БАНКИ У ФІНАНСУВАННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
Звєряков Михайло Іванович,
Одеський національний економічний
університет, ректор;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дзюблюк Олександр Валерійович,
Тернопільський національний економічний
університет, завідувач кафедри банківського
бізнесу;

доктор економічних наук, старший науковий
співробітник

Зимовець Владислав Вікторович,
Державна установа «Інститут економіки та
прогнозування» Національної академії наук
України, завідувач відділу фінансів реального
сектора;

доктор економічних наук, професор
Примостка Людмила Олександрівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», завідувач
кафедри банківської справи.

Захист дисертації відбудеться «12» грудня 2019 р. о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розіслано «11» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. О. Даниліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови економічного розвитку потребують впровадження інновацій, які є основою для формування конкурентних переваг держав на світових ринках. Важливість інноваційного розвитку визначається перевагами, які отримують держава, економічні суб'єкти та домогосподарства при доступі до нових технологій і методів організації виробництва: зростання продуктивності, прибутковості, добробуту населення, підвищення стійкості економік до швидких змін у зовнішньому середовищі. Водночас інноваційний розвиток потребує значних обсягів фінансового забезпечення для досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку суспільства.

Проблеми фінансового забезпечення необхідних темпів інноваційного розвитку існують і в Україні, оскільки для національної економіки характерне відставання від промислово розвинених країн. Вирішення зазначених проблем потребує значних фінансових ресурсів, а в умовах дефіциту державного бюджету важливе значення отримує участь банків України в процесах фінансування інноваційного розвитку національної економіки. Необхідність активізації участі банків підтверджується взаємозалежністю успішного розвитку банківської системи та економіки: стабільне економічне середовище є необхідною умовою для розвитку банків, а стабільність економічного розвитку залежить від фінансової стійкості й еластичності банківської системи, її ефективного функціонування.

В Україні процеси кредитування банками інновацій не отримали достатнього розвитку через значні ризики, відсутність інституційних та економічних умов, ефективних механізмів участі банків у фінансуванні інноваційних проектів і програм. Зазначене актуалізує проведення комплексних досліджень у напрямку розроблення методології та прикладних засад щодо активізації участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки.

Концептуальні й теоретичні засади інноваційного розвитку розроблені в наукових працях таких вчених-економістів, як: Т. Бреснахан, В. Гесць, С. Глаз'єв, М. Зверяков, Р. Каман'ї, М. Кондрат'єв, К. Крістенсен, С. Кузнець, Г. Менш, С. Онишко, Дж. Подольний, В. Полтерович, М. Портер, А. Федулова, Р. Флорида, Й. Шумпетер та ін.

Проблематика визначення сутності фінансових ресурсів та фінансового забезпечення досліджувалася у наукових працях: М. Білик, І. Бланка, Л. Буряк, В. Гриньової, О. Дзюблюка, М. Диби, Л. Жердецької, В. Зимовця, І. Зятковського, О. Кириленко, В. Коваленко, О. Колодізева, М. Крупки, Л. Кузнецової, Т. Лепейко, С. Онишко, В. Опарина, А. Пересади, Л. Примостки, В. Сенчагової та ін.

Теоретичні й прикладні аспекти обґрунтування ролі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки розкриті у наукових роботах: Е. Алемані, Е. Бом-Баверка, М. Бутко, Т. Васильєвої, Т. Воробйової, Г. Джонсона, О. Карпенко, С. Кінга, Е. Клейна, А. Маршала, Дж. Мілля,

Р. Міннеті, Ю. Ніколаєнко, Дж. Синкі, Л. Стецюри, І. Фішера, М. Фрідмана, Й. Шумпетера, Т. Хельмана, А. Херрера та ін.

Віддаючи належне доробку учених, слід зауважити, що питання удосконалення напрямів та інструментарію фінансування банками інноваційного розвитку економіки залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують поглибленої розробки теоретичні й практичні питання побудови механізмів участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку та організації ефективних кредитних відносин між банками і підприємствами реального сектору економіки. Актуальність вирішення зазначених проблем зумовила вибір теми, визначила мету, завдання, структуру та логіку дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету за темами: «Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах циклічного розвитку економік» (ДР № 0107U011417), в межах якої автором розроблено науково-методичні підходи до оцінки впливу банків на підвищення інноваційної активності економічних агентів; «Роль банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку та реального сектора економіки України» (ДР № 0114U000276), в якій автором обґрунтовано заходи державного стимулювання процесів кредитування банками інноваційного розвитку економіки України; «Розвиток теоретико-методологічних положень системи ризик-менеджменту в банках» (ДР № 0117U002955), в межах якої автором розроблені методологічні основи формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки. При виконанні госпдогвірної теми кафедри «Організація взаємовідносин банку з клієнтами» (ДР № 0116U007208), автором розроблений аналітичний інструментарій оцінки участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичні та методологічні засади участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки й обґрунтування на цій основі нових положень, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності взаємодії банків з економічними агентами при кредитуванні інновацій.

Для досягнення поставленої мети сформульовано та вирішено такі завдання:

- систематизувати теоретичні підходи до трактування сутності інструментів державного регулювання інноваційної діяльності;
- обґрунтувати концептуальні підходи до фінансування інноваційного розвитку економіки;
- розробити методологічне підґрунтя формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки;
- поглибити теоретичні основи визначення впливу банківського сектору на інноваційний розвиток економіки;

- обґрунтувати роль банків у фінансуванні процесів інноваційного розвитку економіки;
- ідентифікувати сучасні особливості банківського кредиту, як джерела фінансування інноваційного розвитку економіки;
- розробити теоретичні підходи до визначення та формування інноваційного потенціалу економіки;
- обґрунтувати методологію оцінки кредитного потенціалу банків та оцінити передумови розвитку банківського кредитування економіки України;
- удосконалити науково-методичні підходи до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік;
- визначити науково-методичні підходи до оцінки впливу банків на підвищення інноваційної активності економічних агентів;
- поглибити аналітичний інструментарій до оцінки участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств;
- розробити заходи державного стимулювання процесів кредитування банками інноваційного розвитку економіки України;
- обґрунтувати методологічний підхід до формування елементів інфраструктури розвитку фінансового кластеру;
- розвинути науково-методичний інструментарій виявлення потенціалу створення фінансового кластеру;
- сформулювати пропозиції щодо організації процесів інноваційного банківського кредитування з врахуванням ризиків.

Об'єктом дослідження є процеси фінансування банками інноваційного розвитку економіки.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, які виникають у процесах фінансування банками інноваційного розвитку економіки.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії та концепції інноваційного розвитку, теорії фінансів, грошей і кредиту, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань участі банків у фінансовому забезпеченні інновацій.

У процесі дослідження застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи, як: наукова абстракція та морфологічний аналіз (для уточнення економічних категорій наукового дослідження); логічне узагальнення, порівняння та систематизація (для деталізації предмета дослідження); логіко-історичний та компаративний аналіз (при дослідженні еволюції підходів до реалізації інструментів інноваційної політики країн світу, здійсненні періодизації створення та вдосконалення національних інноваційних систем відповідно до розвитку концепцій теорії зростання); системний методологічний підхід, синергетика, аналіз та синтез (з метою дослідження взаємозв'язків і взаємодії складових системи фінансування інноваційного розвитку економіки, системи банківського інноваційного кредитування та моделі управління інноваційним розвитком економіки України); системно-структурний, індукція

та дедукція (при формуванні теоретичних підходів та при розробці науково-методичних підходів до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік; визначення результатів фінансової взаємодії між банками та суб'єктами інноваційного процесу; формуванні елементів інфраструктури та алгоритму ідентифікації потенційних фінансових кластерів); коефіцієнтний, індексний, кластерний аналіз та метод групування (для оцінки кредитного потенціалу банків та передумов розвитку банківського кредитування економіки; визначення впливу джерел державного та банківського фінансування науки й інноваційної діяльності на розвиток складових інноваційного потенціалу; кількісної оцінки умов створення фінансових кластерів); статистичний аналіз, метод головних компонент та метод аналогій (під час оцінки впливу банківського сектору на підвищення інноваційної активності економічних агентів); кореляційний аналіз (при оцінці взаємозв'язків між індикаторами розвитку банківської системи та інноваціями; кредитної активності банків в інноваційному розвитку, інноваційної активності промислових підприємств та спроможності країни до розвитку); кореляційно-регресійний аналіз (при визначенні впливу довгострокових кредитів банків у процесі модернізації та економічного зростання групи промислових підприємств України); метод непараметричної статистики (при визначенні статистичної значущості участі банків у процесах модернізації та інноваційного розвитку промислових підприємств); логічного узагальнення (з метою формулювання висновків за результатами дослідження).

Інформаційною базою дослідження є: Конституція України, закони й інші правові акти України, укази Президента України, постанови, звітні і статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної служби статистики України; дані Світового Центру даних з геоінформатики та сталого розвитку, Світового банку та Організації економічного співробітництва і розвитку, Європейської Комісії, Всесвітнього Економічного форуму, Європейського інституту управління бізнесом та інших міжнародних організацій; офіційні статистичні джерела країн світу; звітність суб'єктів господарювання; наукові публікації, присвячені проблемам банківського фінансування інноваційного розвитку економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад процесів фінансування банками інноваційного розвитку економіки та розробці методологічних підходів, науково-методичного інструментарію й практичних рекомендацій щодо формування фінансового забезпечення розвитку інноваційного потенціалу економіки.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:
вперше:

– обґрунтовано складові системи фінансування інноваційного розвитку економіки: визначені суб'єкти, об'єкти, цілі та інструменти їх досягнення; виокремлено економічні рівні управління (макро-, мезо- та мікро).

Сформульовано авторське трактування поняття «система фінансування інноваційного розвитку економіки», яке пропонується визначати як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що відображають процеси генерування, акумулювання, концентрації та розподілу необхідних фінансових ресурсів, спрямованих на досягнення безперервності фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки на всіх рівнях управлінського впливу. Запропонована система забезпечить отримання синергетичного ефекту та виконання стратегічних завдань інноваційного розвитку, реалізацію економічних інтересів держави та учасників інноваційного процесу;

– реалізовано комплексний теоретичний підхід до формування механізму банківського проектного фінансування, визначено його складові та взаємозв'язки між ними; обґрунтовано, що механізм банківського проектного фінансування є комплексним явищем і включає такі підсистеми: забезпечувальна (закони, нормативно-правові акти та регулюючі органи, які створюють базові умови для розвитку довгострокового фінансування інноваційних проектів державного значення), перетворювальна (Банк Розвитку, міжнародні фінансові організації, банки, інституційні інвестори, інститути розвитку) та результативна підсистеми (довгострокові фінансові ресурси), використання яких дозволяє досягти запланованого результату взаємодії учасників процесу фінансування інноваційних проектів державного значення. Цей підхід дозволить на довгостроковій цільовій основі акумулювати та розподіляти необхідні обсяги фінансових ресурсів з різних джерел, елімінувати ризики на основі їх перерозподілу між учасниками, які перманентно взаємодіють протягом всього періоду реалізації інноваційного проекту;

– розроблено науково-методичні засади визначення результатів фінансової взаємодії між банками та іншими суб'єктами інноваційного процесу під впливом: екзогенних чинників (формується потенціал зовнішніх можливостей фінансування банківським сектором інноваційного розвитку економіки) та ендогенних чинників (формується фінансовий потенціал банківського сектору для кредитування інноваційних проектів та модернізації економіки); об'єднання зазначених потенціалів, залежно від рівня інноваційних ризиків, сприятиме отриманню позитивного або негативного синергетичного ефекту. Розуміння результатів процесів взаємодії між банками та позичальниками під впливом різних чинників сприятиме формуванню ефективної системи управління кредитними ризиками для отримання позитивного ефекту від кредитування банками потреб інноваційного розвитку економіки;

удосконалено:

– наукові засади формування системи банківського інноваційного кредитування як сукупності підсистем: наукової (базується на законах, наукових підходах, рекомендаціях міжнародних фінансових інституцій, положеннях та інструкціях національних регуляторів), керуючої (управлінські дії керівництва та кредитних менеджерів банків, які здійснюються на основі взаємозв'язку сукупності процесів планування, організації, координації,

регулювання, мотивації і контролю); керованої підсистеми (управління процесами структуризації інноваційної позички: визначення обсягу, терміну, процентної ставки, видів забезпечення, рівня кредитного ризику інноваційного проекту, методу кредитування та механізму погашення). Запропонована система, на відміну від існуючих, може слугувати теоретичною базою для визначення взаємозв'язків між учасниками процесу інноваційного кредитування, розробки банком якісних внутрішньобанківських документів, що регулюють ці процеси та для прийняття більш обґрунтованих інвестиційних рішень кредитними менеджерами банків;

– методологію оцінки кредитного потенціалу банків України: запропоновано авторське трактування кредитного потенціалу та обґрунтовано: підходи до його кількісної оцінки як суми надлишкового рівня ліквідності чи капіталу, який виникає у випадку перевищення відповідними економічними нормативами встановленого рівня, та прибутку, що може бути спрямований на кредитування. Відмінності від існуючих підходів полягають у наступному: по-перше, кредитний потенціал визначається як можливий приріст кредитів, а не весь результат кредитної діяльності; по-друге, кількісна оцінка потенціалу базується на дотриманні банками економічних нормативів та враховує низку обмежень. Використання запропонованої методології дозволяє оцінити наявність передумов розвитку інноваційного банківського кредитування та здійснення позитивного внеску банківської системи в економічне зростання;

– науково-методичний підхід до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік, який базується на використанні груп показників, що характеризують: науково-дослідну діяльність, інноваційну активність, рівень фінансування державою, рівень фінансування банківською системою. На відміну від існуючих, розрахунок інтегральних показників та кластеризація регіонів відбувається поетапно з метою визначення впливу кожного з елементів інноваційного потенціалу, зокрема, фінансової складової, на його розвиток. Використання цього підходу сприятиме формалізації методики визначення механізмів фінансування інноваційної діяльності, виокремлення груп регіонів, що потребують довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення розвитку експортоорієнтованих виробництв та підтримки інноваційних проектів;

– науковий інструментарій оцінювання найбільш перспективних галузей регіональних економік для поєднання у фінансові кластери. Запровадження адаптованого до вітчизняних умов алгоритму оцінки потенціалу кластероформування, що заснований на принципах методології Європейської кластерної обсерваторії, на відміну від існуючих, дозволить довести необхідність участі банківських і небанківських фінансових установ у фінансуванні процесів підвищення інноваційної та інвестиційної привабливості регіональних економік;

– наукові засади до формування кредитних відносин банку з позичальником при кредитуванні інноваційного проекту. Запропонований підхід сформований на основі структуризації елементів кредитування та

передбачає таку їх послідовність: визначення методу кількісної оцінки інноваційного ризику, що сприяє проведенню аналізу ймовірності досягнення кінцевої мети інноваційного проекту; визначення рівня впливу ризиків на інноваційний проект та обсяги непередбачених витрат і матеріалів; обґрунтування критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальників; розрахунок відсоткової ставки банку з урахуванням ризику кредитування інноваційного проекту; за результатами проведеного аналізу приймається рішення щодо можливості та методу кредитування. На відміну від існуючих, запропонований підхід сприяє організації процесів кредитування банками інноваційних потреб позичальників з врахуванням ризиків. Використання банками методики організації поетапного процесу банківського інноваційного кредитування дасть змогу здійснювати моніторинг фаз фінансування та виявленню найбільш суттєвих ризиків, що впливають на ефективність реалізації інноваційних проектів;

набули подальшого розвитку:

– теоретичний підхід до обґрунтування розвитку інноваційного типу економіки, який передбачає систематизацію теоретичних та емпіричних досліджень інноваційного розвитку (дихотомії двох підходів – примату ринку та технологічного детермінізму); дослідження впливу участі держави в інноваційному розвитку країн світу на основі аналізу еволюції положень концепцій теорій зростання (класичної, кейнсіанської, неокласичної), готовності переходу України до моделі інноваційного розвитку «четверної спіралі»; обґрунтування складових моделі управління інноваційним розвитком економіки. Використання запропонованого підходу створює підґрунтя для розробки заходів державного стимулювання участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку;

– наукові підходи до трактування категорій «фінансові ресурси», «фінансове забезпечення», «фінансування» та «фінансовий механізм». На відміну від існуючих, по-перше, розмежовані поняття «фінансове забезпечення» та «фінансування»; по-друге, доведена необхідність консолідації бюджетних і кредитних коштів банків при фінансуванні інноваційної діяльності; по-третє, виокремлено механізми фінансування інноваційної діяльності в сучасній економіці (механізм державного фінансування, механізм державно-приватного фінансування, механізм приватного фінансування); по-четверте, запропоновано застосування диференційованого підходу до фінансування різних стадій інноваційної діяльності. Використання цих підходів створює підґрунтя до формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки;

– теоретичне обґрунтування сутності банківського інноваційного кредитування – це специфічне кредитування банками позичальників, які впроваджують інноваційні проекти (створення та впровадження інноваційних виробничих технологій, виробництво інноваційних продуктів та послуг, науково-технічні розробки, формування інфраструктури), що потребує для захисту від ризиків використання комплексного забезпечення (важливою

формою з яких є прогнозований грошовий потік), методик визначення кредитоспроможності на основі прогнозування майбутніх грошових потоків, особливих методів та процедур кредитування. Це дозволило розкрити цілі банківського інноваційного кредитування, функції, принципи організації, форми забезпечення гарантії своєчасного повернення та визначити найбільш ефективні методи надання позичок;

– теоретичні підходи до формування інноваційного потенціалу економічної системи: визначені сутнісні ознаки економічної категорії «інноваційний потенціал»; обґрунтовано систему категорій та понять, пов'язаних з інноваційним потенціалом економічної системи, та їхні взаємозв'язки; охарактеризовані основні компоненти та принципи інноваційного потенціалу економічної системи. Використання розроблених підходів сприяє визначенню: передумов виникнення, функціонування, чинників впливу, джерел фінансування та розвитку інноваційного потенціалу економічної системи. Узагальнення теоретичних підходів до трактування базових категорій й дослідження взаємозв'язків з фінансовим, інвестиційним та кредитним потенціалом створює підґрунтя для поглиблення теоретичних засад й удосконалення науково-методичного підходу до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу;

– науково-методичні підходи до оцінки впливу банківського сектору на підвищення інноваційної активності економічних агентів; по-перше, здійснена оцінка рівня інноваційного розвитку на основі даних Глобального інноваційного розвитку для 18 країн світу: досліджено зв'язок між основними змінними, що характеризують «вплив інновацій», «розвиток фінансового ринку» та «довгострокові наслідки інновацій» (сукупна факторна продуктивність) на основі методу головних компонент; по-друге, досліджено зв'язок індикаторів розвитку банківської системи та інновацій в умовах циклічного розвитку економіки України з використанням кореляційного аналізу. Такі підходи дали змогу обґрунтувати пріоритетність застосування основних інструментів інноваційної політики у досягненні цілей технологічного розвитку країн світу, довести стимулююче значення банківського кредиту для збалансованого зростання економіки України;

– аналітичний інструментарій оцінки участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств реального сектору економіки України. Використання методу непараметричної статистики «Порівняння двох залежних змінних» дозволило обґрунтувати статистичну значущість участі банків в процесах модернізації та інноваційного розвитку групи промислових підприємств; за результатами побудови рівняння регресії визначено вплив довгострокових кредитів банків на процеси модернізації та економічного зростання промислових підприємств; аргументовано доцільність використання методу кореляційного аналізу для визначення взаємозв'язку між банківськими кредитами, показниками, що характеризують інноваційну активність промислових підприємств і спроможністю країни до розвитку. Це сприятиме

розробці заходів державного стимулювання банків до кредитування інноваційного розвитку економіки;

– методологічний підхід до формування елементів інфраструктури розвитку фінансового кластеру, який передбачає узагальнення наукових підходів до розуміння поняття «фінансовий кластер», розкриття його особливостей, взаємозв'язків між суб'єктами відповідно до економічних рівнів, створення кластерної інфраструктури розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону. Такий підхід сприятиме формуванню умов для забезпечення фінансової, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки реалізації фінансового кластеру на регіональному рівні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці наукових рекомендацій, спрямованих на підвищення ролі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки.

Науково-методичні та практичні рекомендації щодо активізації участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки України впроваджено в поточну діяльність органів державного управління, суб'єктів фінансового ринку, у навчальний процес закладів вищої освіти.

Радою Національного банку України, при розробці пропозицій Основних засад грошово-кредитної політики на 2018 рік, використані результати дисертаційної роботи стосовно питань організації фінансово-кредитних відносин між банками та підприємствами (актуалізація механізму проектного фінансування; реалізація кластерної моделі масштабного кредитування інноваційних програм) (довідка № 10-0007/27563 від 18.05.2018 р.).

Управлінням інвестицій, міжнародного та міжрегіонального співробітництва Одеської обласної державної адміністрації прийнято до використання розроблений методичний підхід до формування системи інноваційного середовища (довідка № 15-27/3611 від 20.12.2018 р.).

У практичну діяльність АТ «Укрсиббанк» запроваджено науково-методичний підхід до визначення норми дохідності з врахуванням ризику кредитування на ранньому етапі фінансування інноваційного проекту (довідка № 58-2-14/205 від 06.06.2019 р.).

У практичну діяльність АБ «Укргазбанк» запроваджено методичні підходи до побудови системи банківського інноваційного кредитування, які сприяють активізації участі банківського кредиту в інноваційному розвитку економіки України (довідка № 039457 від 06.03.2019 р.).

Наукові результати, одержані автором, впроваджені у навчальний процес Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Управління взаємовідносинами банку з клієнтами» та «Інноваційний маркетинг у банку» (довідка № 01-17/765 від 05.09.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно та відображені в опублікованих працях. З опублікованих у співавторстві наукових праць використані лише ті положення, що є

результатом власної роботи здобувача. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, вказано окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, конгресах, у тому числі: «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (Klapeda, 2016); «Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки» (м. Одеса, 2016 р., 2017 р., 2018 р.); «Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries» (Cambridge, 2016); «Economic Development Strategy in Terms of European Integration» (Kaunas, 2016); «Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies» (Kielce, 2017); «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2017 р.); «Модернізація фінансово-кредитної системи» (м. Київ, 2018 р.); «Economy and Society: A Modern Vectors of Development» (Leipzig, 2018); «The modern trends in the development of business social responsibility» (Lisbon, 2018); «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України» (м. Суми, 2018 р.); «Financial and credit system: problems and innovations» (Odessa, 2019); «Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки» (м. Одеса, 2019 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дослідження опубліковано в 40 наукових працях загальним обсягом 163,59 друк. арк., з яких особисто автору належать 61,56 друк. арк., у тому числі: 2 одноосібні монографії обсягом 35,8 друк. арк., 4 колективні монографії, 20 статей у наукових виданнях, з них 16 у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (з них 2 видання, які включені до міжнародних наукометричних баз SCOPUS та Web of Science Core Collection), 4 статті в іноземних періодичних виданнях (з них 1 видання, яке включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science Core Collection), 14 тез доповідей за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 388 сторінки основного тексту, 53 рисунки, 41 таблицю та 19 додатків, розміщених на 162 сторінках. Список використаних джерел нараховує 520 найменувань на 54 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрито зв'язок дослідження з науковими темами, визначено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади фінансування інноваційного розвитку економіки**» систематизовано дослідження теорій інноваційного розвитку, обґрунтовано науковий підхід до визначення участі держави в інноваційному розвитку країн світу, запропоновано модель управління інноваційним розвитком економіки України; розроблено концептуальні підходи до фінансування та методологічне підґрунтя формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки.

За результатами аналізу еволюції теоретичних та емпіричних досліджень інноваційного розвитку (дихотомії двох підходів – примату ринку та технологічного детермінізму), отриманих вченими в різні періоди зростання світової економіки, доведено, що концепція інтенсивного інноваційного розвитку економіки країни, як альтернатива екстенсивному її економічному зростанню, в сучасних умовах стає пануючою парадигмою та основою державної політики.

Базуючись на даних національних стратегій інноваційного розвитку промислово розвинених країн і країн з економікою, що активно розвивається, в дисертаційній роботі виділено п'ять підходів до реалізації інструментів інноваційної політики: традиційний цільовий, промисловий, системний, новий цільовий та надсистемний. Встановлено, що провідна національна інноваційна система є віддзеркаленням концепції теорії зростання, зміна якої пов'язана із викликами поступового розвитку нового технологічного укладу.

На основі проведеного аналізу специфіки підходів до реалізації інструментів інноваційної політики країн світу доведено, що домінуючою моделлю виробництва інновацій на макrorівні є модель повного інноваційного циклу, якій відповідає національна інноваційна система країн Євро-Атлантичного регіону. Євроатлантична модель національної інноваційної системи є базисом зародження моделей «потрійної спіралі» та «четверної спіралі», де особливе значення приділяється системній координації учасників науково-освітнього, приватного секторів національної інноваційної системи та органів державної влади з метою розвитку інновацій та економічного зростання на основі співпраці при формуванні регіональних кластерів, генеруванні інновацій, обміну знаннями.

Встановлено, що використання моделі «четверної спіралі» засновано на принципах реалізації стратегії «розумної спеціалізації». Інструментами підтримки НДДКР та інновацій визначено симбіоз адміністрування та проектного фінансування, розвиток взаємодії «держава-суспільство-бізнес». Головним завданням України є перехід до концепції збалансованого зростання, де синергетичне використання державних і приватних інвестицій, сприяє залученню інвесторів, вбудовуванню в Європейські та глобальні ланцюжки доданої вартості.

У дисертаційній роботі досліджено готовність переходу України до моделі інноваційного розвитку «четверна спіраль» на основі аналізу складових сформованої національної інноваційної системи. Обґрунтовано необхідність

розробки моделі управління процесом інноваційного розвитку, де роль інтегратора відіграє Національна рада з питань розвитку науки та технологій.

Систематизація наукових підходів до розуміння категорій «фінансові ресурси», «фінансове забезпечення», «фінансування» та «фінансовий механізм» дозволила розмежувати поняття «фінансове забезпечення» та «фінансування». Доведено, що основне завдання фінансування інноваційного розвитку полягає у визначенні необхідних обсягів фінансових ресурсів, джерел їх надходження та напрямів спрямування для забезпечення й стимулювання інноваційної діяльності.

Обґрунтовано, що основу функціонування державного механізму фінансування складають внутрішні джерела (централізовані асигнування), приватного механізму фінансування – нецентралізовані асигнування. Механізм партнерського фінансування інноваційної діяльності передбачає використання сукупності державних та приватних джерел формування фінансових ресурсів. Застосування механізму державно-приватного фінансування забезпечує розподіл ризиків між учасниками, використання моделі формування кредитних ресурсів банків на основі взаємодії з інститутами розвитку.

З метою зниження ризику на різних стадіях інноваційного проекту запропоновано застосування диференційованого підходу до фінансування різних стадій інноваційної діяльності, що дозволяє розподілити витрати різних стадій освоєння нововведень, надає можливість визначити джерела фінансових ресурсів, інструменти фінансування.

Узагальнення здобутків учених-економістів щодо визначення проблем формування та використання ресурсів для фінансового забезпечення інновацій, дозволило обґрунтувати складові системи фінансування інноваційного розвитку економіки (рис. 1).

Складовими запропонованої системи є рівні, суб'єкти, об'єкти, мета та інструменти впливу. Виокремлено макро-, мезо- та мікроекономічні рівні, які розглядаються як одне ціле та є взаємопов'язаними. Кожен із суб'єктів здійснює внесок у фінансування інноваційного розвитку економіки в межах своїх цілей та інструментів впливу.

Обґрунтовано, що система фінансування інноваційного розвитку економіки орієнтована на безперервний моніторинг потреб суб'єктів національної інноваційної системи у фінансових ресурсах (*макроекономічний рівень*); виявлення неузгодженості інтересів суб'єктів, запобігання дефіциту ресурсів джерел фінансування в економіці (*мезоекономічний рівень*); зниження ризиків та оцінку ефективності кредитної діяльності банків при фінансуванні інноваційних проектів (*мікроекономічний рівень*).

Визначено, що ефективне функціонування системи фінансування інноваційного розвитку економіки забезпечується нормативно-правовою базою та програмами, розробленими на інституційному (макроекономічному) рівні. Результативність функціональної системи мезоекономічного рівня визначається сукупним (мультиплікативним) ефектом використання державних та приватних фінансових ресурсів на основі сформованого механізму державно-приватного

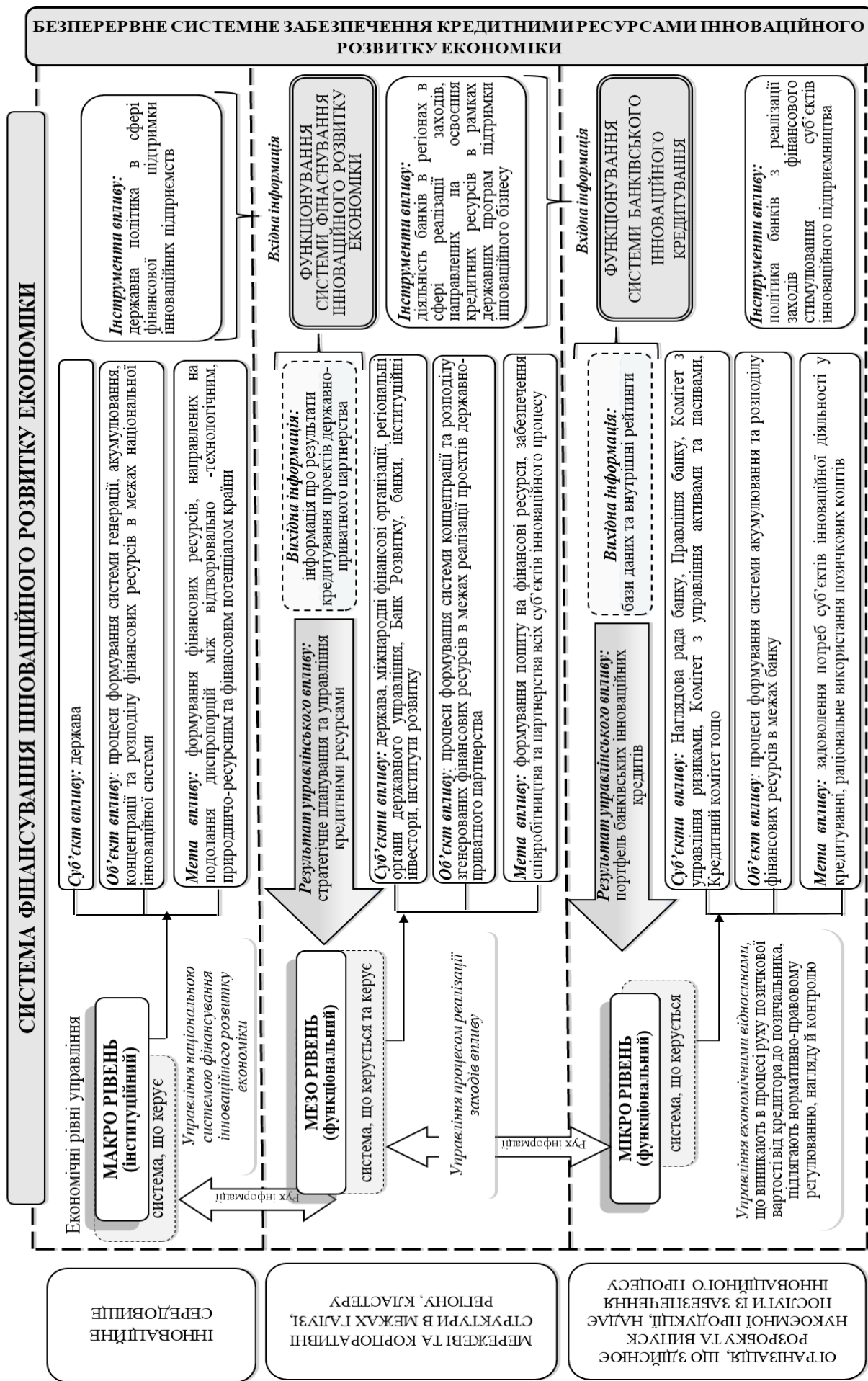

Рис. 1 – Теоретичний підхід до формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки

фінансування. Успіх функціонування системи мікроекономічного рівня досягається здатністю суб'єктів впливу (банків) прогнозувати складні економічні явища зовнішнього середовища з врахуванням змін внутрішнього.

У другому розділі «**Методологічні основи визначення ролі банків у забезпеченні фінансовими ресурсами інноваційного розвитку економіки**» обґрунтовано теоретичні основи організації процесів взаємодії банківського сектору та підприємств реального сектору, з'ясовано роль банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки, визначено теоретичні положення банківського кредиту як джерела фінансування інновацій позичальників, обґрунтовано наукові засади побудови системи банківського інноваційного кредитування.

Дослідження процесів еволюційного розвитку теорій кредиту дозволяє стверджувати про зміни наукових підходів дослідників до характеристики його сутності, особливістю яких є поступовий перехід від характеристики функцій та законів руху до визначення ролі кредиту, як одного з джерел фінансування економічному розвитку. У дисертаційній роботі доведено, що для вирішення стратегічних завдань інноваційного розвитку економіки важливим є розвиток теоретичних положень щодо визначення ролі кредиту як джерела фінансування інновацій та інструмента в механізмі державного регулювання розвитку інноваційних процесів.

На засадах систематизації наукових підходів різних економічних теорій (неокласичної, монетаристської, кейнсіанської, інституціональної та сучасної концепції фінансового посередництва) встановлено, що представниками неокласичних теорій посередництва найбільш повно розглянуто теоретичні положення щодо обґрунтування ролі банків у активізації процесів економічного зростання. У роботі систематизовано підходи до визначення функціональної ролі кредиту в економіці, відповідно до яких кредит як джерело фінансування може мати негативний, помірний та значний вплив на економічний процес. Встановлено, що більшість дослідників визнають значущий вплив кредиту на зростання економіки, який проявляється у сприянні зростанню виробництва за умов його відтворення, розширення та інноваційного розвитку.

Проведений у дисертації аналіз сутності та взаємозалежності між категоріями «кредит», «банківський кредит», «банківське кредитування», «інноваційне кредитування» дозволив дійти висновку, що вони співвідносяться наступним чином: *кредит* (базова, родова економічна категорія) → *банківський кредит* (економічна категорія другого порядку, є формою кредиту) → *банківське кредитування* (економічна категорія приватного порядку, характеризує процес реалізації банками властивостей кредиту) → *банківське інноваційне кредитування* (процес надання окремого виду банківської позички, об'єктом якої є інноваційні потреби суб'єкта господарської діяльності та інноваційного розвитку економіки в цілому). Обґрунтовано, що банківський кредит є одним з найважливіших джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств на всіх стадіях розвитку, визначено, що фінансування банками інновацій являє собою процеси формування певних кредитних ресурсів і

фінансових інструментів, вибору методів кредитування, що забезпечують рух і розподіл грошових потоків з метою отримання прибутку та виконання завдань розвитку інноваційної економіки.

У дисертаційній роботі систематизовано наукові напрацювання щодо розуміння теоретичних понять, які характеризують процеси використання банківського кредиту як одного з джерел фінансування інноваційного розвитку країни, а саме: уточнено трактування дефініцій «фінансування банками інноваційного розвитку», «кредитування банками інноваційного розвитку» та «проектне банківське фінансування інновацій»; в якості відмінностей між зазначеними поняттями визначені: джерела фінансових ресурсів, що необхідні для здійснення кредитних операцій; методи кредитування та управління інноваційними кредитними ризиками; форми забезпечення гарантії повернення банківських позичок. У дослідженні обґрунтовано роль банків у відтворювальних процесах (як фінансового посередника та виробника інноваційних кредитних продуктів; як мультиплікатора зростання; як венчурного інвестора та як учасника інноваційного проекту), яка відповідає сучасним завданням інноваційного розвитку економіки України та визначається необхідністю підвищення ділової активності, що потребує якісного та адекватного регулювання діяльності банків на мікро- та на макроекономічному рівнях. Узагальнення існуючих в науковій літературі підходів до визначення поняття «взаємодія банківського та реального секторів» дозволило стверджувати, що вони обмежуються: складом учасників та пріоритетом у ініціації взаємодії; масштабами взаємодії (взаємодія на мікро-, мезо- та макроекономічних рівнях на основі врахування впливу ендогенних та екзогенних чинників) та формами взаємодії (синдиковане кредитування, інтеграція, партнерство). Доведено, що фінансову взаємодію між суб'єктами інноваційного процесу детермінують екзогенні та ендогенні чинники (рис. 2).

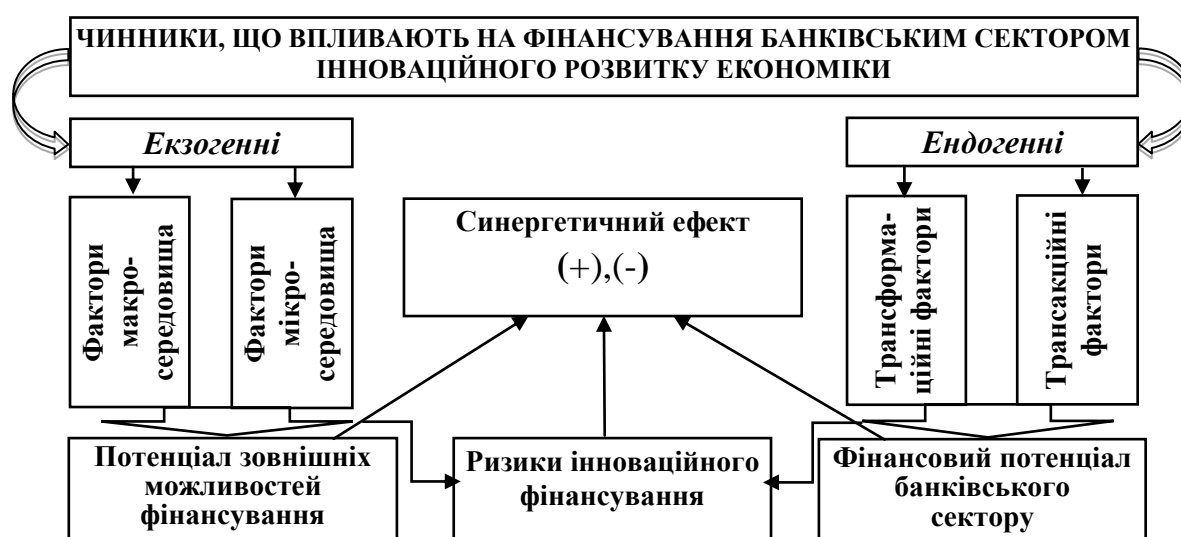

Рис. 2 – Чинники та результати впливу банківського сектору на розвиток інновацій

Екзогенні чинники – це сукупність чинників макро- та мікроекономічного середовища, яка формує позиції зовнішнього середовища національного банківського сектору та утворює потенціал можливостей фінансування інновацій. Групу ендогенних чинників складають трансформаційні й трансакційні чинники, які формують внутрішнє середовище банків, визначають наявність їх фінансового потенціалу та можливості його використання для фінансування потреб інноваційного розвитку економіки. Проведене дослідження довело можливість отримання позитивного або негативного синергетичного ефекту від фінансування банками інноваційного розвитку, залежно від впливу визначених чинників на результати кредитних відносин та можливості формування необхідних фінансових ресурсів для кредитування банками інноваційних проектів і програм, з урахуванням загроз виникнення та реалізації інноваційних ризиків.

Аналіз досліджень, присвячених проблемам банківського інноваційного кредитування, свідчить, що системи управління процесами кредитування інновацій у банках відсутні в Україні. Окремі наукові праці сучасних дослідників, що присвячені питанням інноваційного кредитування не розкривають сутність та особливості складових системи, а лише акцентують увагу на окремих аспектах: необхідності управління кредитним ризиком, оцінці кредитоспроможності та аналізі діяльності позичальника, визначенні необхідних параметрів кредитної угоди тощо. Однак методологічні засади системної організації інноваційного кредитування в банках не сформовані, тому в дисертації обґрунтовано необхідність побудови системи банківського інноваційного кредитування, функціонування якої засновано на врахуванні впливу елементів макро- та мезоекономічного середовища та взаємозв'язку всіх складових кредитного процесу.

Доведено, що систему управління процесами активізації участі банківського кредиту як джерела фінансування інноваційного розвитку економіки України необхідно формувати з урахуванням завдань трьох рівнів: *на макроекономічному рівні* необхідність участі банківських інноваційних кредитів визначається при формуванні та реалізації завдань національної стратегії фінансової підтримки інноваційної діяльності та фінансового забезпечення її функціонування; *на мезоекономічному рівні* банки виконують завдання державної інноваційної політики щодо розвитку регіональних економік: оцінюють інноваційний потенціал регіону, формують попит підприємств на фінансові ресурси, визначають умови кредитування на основі перерозподілу фінансових ресурсів для пріоритетних проектів; *на мікроекономічному рівні* завданнями банків є формування умов для реалізації цілей інноваційного кредитування попередніх рівнів, а також виконання завдань своїх кредитних політик у напрямку підтримки інноваційних проектів своїх клієнтів на основі наявних фінансових ресурсів.

Обґрунтовано, що система банківського інноваційного кредитування повинна включати сукупність наступних підсистем: *наукової* (базується на законах, наукових підходах, рекомендаціях міжнародних фінансових

інституцій, положеннях та інструкціях національних регуляторів, внутрішніх положень банків), *керуючої* (представлена управлінськими діями керівництва та кредитними менеджерами банків, які здійснюються на основі взаємозв'язку сукупності процесів планування, організації, координації, регулювання, мотивації і контролю); *керованої підсистеми* (управління процесами структуризації інноваційних позичок: визначення обсягу, терміну, процентної ставки, видів забезпечення, рівня кредитного ризику інноваційного проекту, методу кредитування та механізму погашення). Складові запропонованої системи сприяють: визначенню взаємозв'язків та побудові ефективних відносин між учасниками процесу інноваційного кредитування; розробці банком якісних кредитних політик і процедур, прийняттю більш обґрунтованих інвестиційних рішень кредитними менеджерами в умовах впливу фінансової невизначеності на ризику інноваційного кредитування.

У третьому розділі **«Фінансування банками процесів формування інноваційного потенціалу економіки України»** розвинені теоретичні підходи до формування інноваційного потенціалу економічної системи; обґрунтовано методологію оцінки кредитного потенціалу банків України; удосконалено науково-методичні підходи до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік.

За результатами аналізу напрацювань українських та зарубіжних учених-економістів проведено систематизацію основних категорій та понять, пов'язаних з інноваційним потенціалом економічної системи: «ресурси», «інноваційні ресурси», «потенціал», «економічний потенціал», «фінансовий потенціал», «інвестиційний потенціал», «кредитний потенціал». Встановлені компоненти інноваційного потенціалу економічної системи: ресурсний потенціал, фінансовий потенціал, інвестиційний потенціал, організаційно-управлінський потенціал, науково-дослідний потенціал, виробничий потенціал, ринковий потенціал та експортний потенціал.

Доведено, що залежно від об'єкту фінансування «фінансовий потенціал» може бути інвестиційним або інноваційним. Фінансові ресурси, які необхідні для здійснення інноваційної діяльності, є, з одного боку, відповідно до ресурсного підходу, елементом інноваційного потенціалу, а з іншого – елементом фінансового потенціалу економічної системи. Водночас фінансовий потенціал є складовою економічного потенціалу, що дозволяє розглядати фінансові ресурси економічної системи як передумову функціонування інноваційного потенціалу. Кредитний потенціал, в свою чергу, є часткою фінансового потенціалу, який використовуються банками для фінансування розвитку інноваційного потенціалу.

Розвиток теоретичних засад інноваційного потенціалу економічної системи потребує формування принципів його організації (адаптивність, динамічність, гнучкість, інтеграція, співробітництво, самоорганізація, саморегуляція, саморозвиток та масштабність); передумов виникнення (еволюційний розвиток економічних систем), функціонування (фінансовий, інвестиційний потенціали), чинників впливу (зовнішнього та внутрішнього

середовища), джерел формування та розвитку (ідеї, знання, наукові розробки, нововведення, інновації). На цій основі встановлено, що інноваційний потенціал – це динамічна, адитивна багатовимірна та багаторівнева (інтегральна) характеристика потенційних можливостей, здатності та готовності економічної системи виходу на якісно новий рівень функціонування, а чинники та джерела формують можливості для його стійкого функціонування та розвитку.

У дисертації поглиблено методологічні підходи до розкриття змісту та кількісної оцінки кредитного потенціалу банків. Аргументовано, що кредитний потенціал – це обсяг коштів банків, які можуть бути використані на надання нових позик домогосподарствам і нефінансовим корпораціям, та забезпечать здійснення банками позитивного внеску в економічне зростання. Відповідно до наукового розуміння обґрунтовані підходи до розрахунку кредитного потенціалу окремих банків й банківської системи в цілому:

$$CP_{bs} = \sum_{i=1}^n \min\{P_{l,i}; P_{c,i}\} + P_{condfr,i} \quad (1)$$

де $P_{l,i}$ – потенціал, який формується внаслідок надлишкових резервів ліквідності; $P_{c,i}$ – потенціал, який формується у випадку наявності достатнього (надлишкового) обсягу власного капіталу. Надлишковий рівень ліквідності та капіталу визначається у випадку перевищення нормативами встановленого рівня; $P_{condfr,i}$ – прибуток, який може бути спрямований на кредитування у разі відсутності необхідності його капіталізації:

$$P_{condfr,i} = \begin{cases} \max\{0; fr_i\}, \text{якщо } P_{c,i} > 0, \\ 0 \text{ в інших випадках} \end{cases} \quad (2)$$

де fr_i – значення фінансового результату банку відповідно до звітності.

Порівняння кредитного потенціалу банків та окремих показників боргового навантаження підприємств дало змогу зробити висновки щодо формування передумов розвитку банківського кредитування (рис. 3).

За результатами проведених розрахунків виявлено незначний кредитний потенціал банків України в період 2014-2017 рр., який стрімко зростає, починаючи з 2018 р. Прибутковість нефінансових корпорацій поступово зростає протягом досліджуваного періоду, що позитивно впливає на їхнє навантаження стосовно обслуговування боргу. Ці тенденції створюють передумови розвитку кредитування банками реального сектору економіки та домогосподарств. Зазначене вище свідчить про необхідність розробки заходів стосовно раціонального використання цього потенціалу задля досягнення завдань забезпечення інноваційного економічного розвитку.

У дисертації удосконалено науково-методичний підхід до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік, що складається з п'яти етапів аналізу.

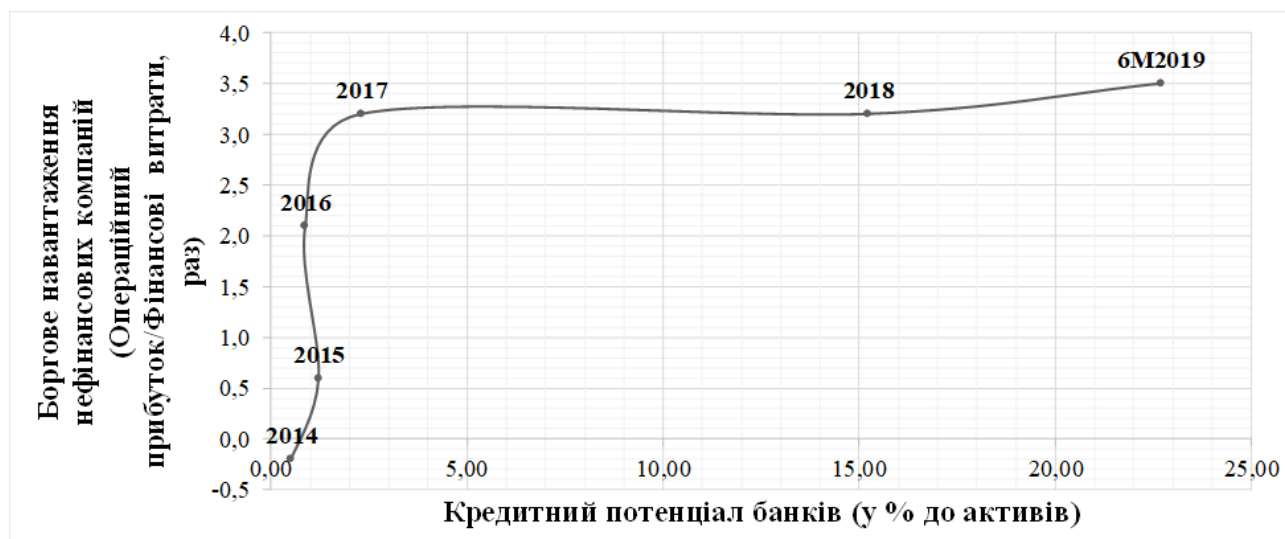

Рис. 3 – Динаміка кредитного потенціалу банків та боргового навантаження нефінансових компаній України за період 2014 – 1 півр. 2019 рр.

На першому етапі відбувається дескриптивний аналіз статистичних даних за певний період часу, що характеризує рівень розвитку інноваційного потенціалу економіки регіону та поділ системи показників на групи (показники, що характеризують науково-дослідну діяльність, інноваційну активність, рівень фінансування державою, рівень фінансування банківською системою); на другому етапі здійснюється оцінка інноваційного потенціалу регіональних економік, що передбачає нормування вихідних даних матриць та розрахунок інтегральних показників; на третьому етапі проводиться розрахунок комплексного інтегрального показника оцінки інноваційного потенціалу регіону як середнє арифметичне його елементів; на четвертому етапі пропонується кластеризація регіонів за рівнями розвитку складових інноваційного потенціалу; на п'ятому етапі, відповідно до визначеного рівня впливу державного та банківського фінансування на розвиток складових інноваційного потенціалу, виокремлюються групи регіонів, що потребують довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення розвитку експортоорієнтованих виробництв та підтримки інноваційних проектів; визначаються механізми фінансування та стратегії розвитку інноваційного потенціалу.

За результатами використання запропонованого науково-методичного підходу виявлено значну диференціацію розвитку регіонів України та низьку віддачу інноваційної діяльності; недостатній рівень фінансування науки та інноваційної діяльності з державних та приватних джерел (фінансових ресурсів банківської системи), відсутність збалансованості між процесами фінансування банківською системою та рівнем інноваційної активності регіональних економік. Зазначене свідчить про відсутність достатнього фінансового забезпечення розвитку інноваційного потенціалу регіональних економік та обумовлює необхідність розробки науково підходу до раціоналізації процесів акумулювання та розподілу фінансових ресурсів з різних джерел.

У четвертому розділі «Оцінювання впливу банківської системи України на розвиток інновацій» обґрунтовано вплив банків на підвищення інноваційної активності економічних агентів, досліджено результати участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств, розроблено заходи державного стимулювання процесів кредитування банками інноваційного розвитку економіки України.

Проведено дослідження інноваційного розвитку 18 країн світу на основі даних Глобального інноваційного індексу: здійснено оцінку зв'язку «вплив інновацій» та «довгострокові наслідки інновацій», «вплив інновацій» та «розвиток фінансового ринку» із застосуванням методу головних компонент. Критеріями обрання конкретної країни слугувало місце в міжнародному рейтингу з інноваційного розвитку та рівень доходів за класифікацією Світового Банку.

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що успіх інноваційного розвитку групи країн з рівнем доходів нижче середнього, до яких віднесено Україну, залежить від інституційних умов, створених державою для підвищення значущості таких інструментів інноваційної політики, як: «Людський капітал та дослідження» та «Інфраструктура», «Інститути» та «Розвиненість бізнесу». Найбільша величина факторного навантаження матриці кореляції факторів «Розвиток фінансового ринку» та «Сукупна факторна продуктивність» приходить на змінні «Легкість отримання кредиту» та «Фінансова глибина економіки», що доводить стимулююче значення кредиту для збалансованого зростання економіки України. Для визначення характеру впливу розвитку банківської системи на інноваційний розвиток України в дисертації використано такий фактор складової Глобального інноваційного індексу «Розвиненість бізнесу», як: «Заявки на патенти та винаходи від національних заявників». Аргументовано, що банківські кредити, як джерело фінансування інновацій впродовж першого короткого циклу економічного розвитку (2000-2010 рр.) не отримали достатнього розвитку (середній помірний зворотний зв'язок), ніж у другому короткому циклі економічного розвитку (2010-2017 рр.) (середній помітний прямий зв'язок).

У дисертації для визначення значущості участі банків в процесах модернізації підприємств проведено дослідження показників фінансової звітності 23 промислових підприємств однієї вибірки до та після використання довгострокових кредитів банків протягом 2002-2017 рр. із застосуванням методів непараметричної статистики. Доведено, що використання довгострокових кредитів банків як джерела фінансування незавершених капітальних інвестицій не має значущого впливу на процеси модернізації групи промислових підприємств та не сприяє значущим змінам чистого фінансового результату; розвиток підприємств забезпечується приростом незавершених капітальних інвестицій, що супроводжується приростом довгострокових кредитів банків; найбільший вплив на чистий прибуток промислових підприємств чинять незавершені капітальні інвестиції та фінансові витрати, зростання яких супроводжується значними витратами, пов'язаними із

залученням позикового капіталу. За результатами дослідження взаємозв'язку між кредитною активністю банків в інноваційному розвитку, інноваційною активністю промислових підприємств та спроможністю країни до розвитку протягом 2007-2017 рр. зроблено висновок, що процеси інноваційного розвитку економіки України практично не пов'язані із використанням довгострокових банківських кредитів та мають зворотній зв'язок; зниження рівня використання кредитів спричинено низькою спроможністю підприємств до створення можливостей для розширеного відтворення на інноваційній основі та значного рівня зносу основних засобів.

Обґрунтовано, що для стимулювання банків до кредитування інноваційних проектів державного значення необхідним є формування механізму банківського проектного фінансування. У дисертації доведено необхідність виокремлення таких підсистем механізму: забезпечувальна, перетворювальна та результативна; аргументовано, що забезпечувальна підсистема – це інституційне середовище (законодавче забезпечення та регулюючі органи). Встановлено, що сучасна законодавча основа для формування механізму банківського проектного фінансування в Україні є фрагментарною та потребує подальшого розвитку. На основі міжнародного досвіду визначено, по-перше, необхідність внесення змін до Положення НБУ «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», які передбачають неврахування при формуванні резервів за інноваційними кредитами механізмів капіталізації процентів (надання можливості відстрочки сплати процентів) та фінансового стану позичальника; по-друге, з метою рефінансування інноваційних кредитів створення механізму рефінансування через «Банк Розвитку» та сек'юритизації під випуск проектних облігацій, забезпечених державною гарантією та майбутніми сплатами за пулом кредитів.

Перетворювальна підсистема складається із учасників (Банк Розвитку, міжнародні фінансові організації, банки, інституційні інвестори, інститути розвитку), взаємодія яких сприяє виконанню функції трансформації фінансових ресурсів. Обґрунтовано, що важливим елементом перетворювальної підсистеми механізму є «Банк Розвитку», діяльність якого направлена на створення попиту учасників до застосування нових інструментів фінансування інноваційних проектів державного значення – виконання функцій акумулювання та розподілу фінансових ресурсів між суб'єктами (рис. 4).

Завданнями результативної підсистеми є формування довгострокових фінансових ресурсів, в обсягах, необхідних для кредитної підтримки інноваційних проектів. Впровадження запропонованого механізму банківського проектного фінансування сприятиме підвищенню доступності кредитних ресурсів для економічних агентів, які реалізують інноваційні проекти державного значення; збільшенню строків та обсягів кредитування, зменшенню загальної вартості фінансування проектів; хеджуванню та зниженню ризиків на одного кредитора; розвиток інституту синдикуваного кредитування.

У п'ятому розділі «**Напрями активізації участі банків у фінансуванні інноваційного розвитку економіки**» розроблено методологічний підхід до формування елементів інфраструктури, обґрунтовано інструментарій виявлення потенціалу створення фінансового кластеру; запропоновано науково-методичний підхід до формування кредитних відносин банку з позичальником при кредитуванні інноваційного проекту.

В дисертаційній роботі доведена необхідність розвитку кластерних утворень в Україні. Визначено сутність фінансового кластеру, його особливості, принципи, основних учасників, їх роль та переваги від співробітництва; ядром кластерів визначено банківські та небанківські фінансові установи. Запропоновано авторське визначення фінансового кластеру: це географічно сконцентровані банківські і небанківські фінансові установи, що об'єднуються для забезпечення фінансовими ресурсами економічних суб'єктів єдиного ланцюжка створення доданої вартості, а також органів державної влади та учасників підтримуючої інфраструктури, синергія взаємодії яких сприяє підвищенню економічного та інноваційного потенціалу регіону.

У дослідженні доведено необхідність створення Центру інформаційної та фінансової підтримки кластерного розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону та відділів, для формування умов щодо забезпечення фінансової підтримки «розумних спеціалізацій», інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки фінансового кластеру (рис. 5).

Рис. 5 – Формування елементів інфраструктури розвитку фінансового кластеру

Аргументовано, що застосування кластерного підходу (формування фінансових кластерів та кластерної інфраструктури розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону) до розвитку регіону України, сприятиме залученню іноземних інвестицій, розвитку міжнародного співробітництва, впровадженню наукоємних та енергоефективних технологій, створенню нових робочих місць, збільшенню рівня реальних доходів населення, які підвищать інвестиційну й інноваційну привабливість та конкурентоспроможність регіону.

Вирішення проблем міжрегіональних диспропорцій для підвищення рівня інноваційної активності та забезпечення стійких темпів економічного розвитку України потребує розробки науково-методичних засад формування фінансових кластерів.

У дисертаційній роботі досліджено еволюцію розвитку кластерів та на основі сформованого алгоритму ідентифікації потенційних фінансових кластерів, запропоновано їх поетапне формування (виокремлено вісім етапів): визначення галузей економіки з високим потенціалом розвитку фінансового кластеру; аналіз індикатору розвитку спеціалізації галузей з урахуванням показника розвитку конкурентного середовища в економіці регіонів; оцінка спеціалізації галузей економіки регіонів; розрахунок відносного розміру галузі економіки регіону; нормування результатів отриманих розрахунків; розрахунок субіндексу потенційної кластеризації за кожною обраною характеристикою; визначення інтегрального індексу потенційної кластеризації та розрахунок діапазону інтервалів значень інтегрального індексу потенційної кластеризації; визначення інтервалу оптимальної кількості груп регіонів.

Застосування інтегрального індексу потенційної кластеризації дозволяє оцінити умови створення фінансових кластерів, обґрунтувати доцільність фінансової підтримки банківськими та небанківськими фінансовими установами регіональних економічних систем, перспективних до інноваційного розвитку:

$$CLST_{Int_{i,g}} = \frac{1}{4} \left(CLST_{Subind_{i,g}}^{Ent} + CLST_{Subind_{i,g}}^{Emp} + CLST_{Subind_{i,g}}^{GAV} + CLST_{Subind_{i,g}}^{CI} \right), \quad (3)$$

де $CLST_{Int_{i,g}}$ – інтегральний індекс потенційної кластеризації галузі i в регіоні g ; Ent – кількість економічних суб'єктів (активних підприємств, банківських та небанківських фінансових установ), од.; Emp – середньооблікова кількість штатних працівників, чол.; GAV – обсяг валової доданої вартості, млн. грн.; CI – обсяг капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, млн. грн.

Для розрахунків потенціалу формування фінансових кластерів використано статистичну інформацію за видами діяльності регіональних економічних систем за класифікатором економічної діяльності КВЕД-2010, а саме: «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»,

«Переробна промисловість» та «Інформація та телекомунікації», «Фінанси та страхова діяльність», «Професійна, наукова та технічна діяльність» та «Освіта».

Отримані результати оцінки потенціалу формування кластеру доводять висновок про можливість об'єднання у фінансовий кластер економічних агентів Запорізького, Одеського та Харківського регіонів для реалізації завдань фінансування пілотних проектів «розумної спеціалізації». Визначено перешкоди, що ускладнюють проведення розрахунків потенціалу за пропонуваним методологічним підходом, обґрунтовано необхідність забезпечення розвитку статистичних баз даних.

Для розвитку процесів кредитування банками інноваційних потреб економіки України, у дисертаційній роботі розроблено методику інноваційного кредитування, яка одночасно є прийнятною і для банку, і для позичальника. Запропонована методика сформована на основі визначення етапів структуризації елементів кредитування та рекомендує таку їх послідовність: визначення методу кількісної оцінки інноваційного ризику, що створює умови для проведення якісного аналізу питань ймовірності досягнення кінцевої мети інноваційного проекту; визначення рівня впливу ризиків на інноваційний проект та обсяги непередбачених витрат і матеріалів; визначення критеріїв оцінки кредитоспроможності на основі прогнозування майбутніх грошових потоків позичальників, що реалізують інноваційні проекти; використання методичного підходу до розрахунку відсоткової ставки банку з урахуванням венчурної складової та компенсації ризиків банку, пов'язаних з реалізацією інноваційного проекту на стадії розробки інноваційного проекту. Послідовність проведеного аналізу на кожному з виокремлених етапів сприяє прийняттю банком раціональних рішень щодо можливості надання позички, визначенню найбільш ефективного методу кредитування та подальшого управління ризиками.

Зазначено, що можливість застосування запропонованого методу залежить від конкретних очікувань банку (інвестора), його готовності ризикувати з урахуванням факторів, які визначають успішну реалізацію інновацій. Оцінка ризиків інноваційного проекту дозволяє мінімізувати вплив негативних чинників, що впливають на процес кредитування тільки в сукупності з комплексом заходів, що формують сучасну систему управління кредитними ризиками банку.

Обґрунтовано, що розвиток інноваційного кредитування банків вимагає зміни методології формування їх кредитної політики – з методології управління ризиками окремих кредитних операцій на методологію організації ефективних взаємовідносин з клієнтами. Вона означає націленість банків на встановлення тісних взаємовідносин з клієнтами, які забезпечують банкам їх лояльність, розуміння намірів і дозволяє більш якісно задовольняти потреби інноваційних підприємств і, на цій основі, знижувати інноваційні кредитні ризики.

Рекомендована методологія обумовлює зміну принципу відбору банками проектів, який передбачає відбір інноваційних проектів, спрямованих на розвиток бізнесу клієнтів, розробку заходів щодо зниження проектних та

інноваційних кредитних ризиків, схему фінансування проектів, а також надання комплексу послуг, що супроводжують проекти. Саме прагнення банків до інвестиційної підтримки підприємств, надання консультацій щодо формування стратегії інноваційного розвитку бізнесу, вибору оптимальних методів фінансування, прийняття участі в управлінні інноваційними проектами клієнтів та формування попиту на реалізацію нових проектів є основою управління інноваційними кредитними ризиками банків з метою отримання запланованих доходів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове вирішення науково-практичної проблеми щодо розвитку теоретичних та методологічних засад фінансування банками інноваційного розвитку економіки й обґрунтування на цій основі нових положень, рекомендацій та інноваційного інструментарію, спрямованих на підвищення ефективності процесів фінансування банками інноваційних підприємств. Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі теоретичні та науково-практичні висновки:

1. Дослідження сучасних теорій інноваційного розвитку, наукових підходів до реалізації інструментів інноваційної політики провідних країн, готовності переходу України до моделі інноваційного розвитку «четверна спіраль» дало можливість виділити п'ять підходів до реалізації інструментів інноваційної політики; обґрунтовано, що домінуючою моделлю виробництва інновацій на макрорівні є модель повного інноваційного циклу; у дослідженні запропоновано механізм впровадження моделі інноваційного розвитку економіки.

2. Теоретичне узагальнення та систематизація підходів до визначення категорій «фінансові ресурси», «фінансове забезпечення», «фінансування» та «фінансовий механізм» дозволило розмежувати поняття «фінансове забезпечення» та «фінансування»; це сприяло обґрунтуванню необхідності консолідації бюджетних і кредитних коштів банків. Застосування запропонованого диференційованого підходу до фінансування різних стадій інноваційної діяльності у сучасних умовах розвитку економіки України створює підґрунтя до формування системи фінансування інновацій.

3. З урахуванням існуючих поглядів науковців та власних досліджень проблем формування та використання ресурсів для фінансового забезпечення інноваційних проектів, обґрунтовано складові системи фінансування інноваційного розвитку економіки відповідно до економічних рівнів управління, запропоновано її авторське визначення. Доведено, що застосування запропонованої системи забезпечить отримання синергетичного ефекту, виконання стратегічних завдань інноваційного розвитку, реалізацію економічних інтересів держави та учасників інноваційного процесу.

4. Сучасні умови фінансової взаємодії між суб'єктами інноваційного процесу детермінують екзогенні та ендогенні фактори, під впливом яких банки отримують позитивний або негативний синергетичний ефект; зазначені

фактори визначають можливість створення необхідних ресурсів для фінансування банками інноваційних проектів з урахуванням загрози виникнення та реалізації інноваційних ризиків. Розуміння результатів процесів взаємодії між банками та позичальниками сприятиме формуванню ефективної системи управління кредитними ризиками для отримання позитивного ефекту від кредитування банками потреб інноваційного розвитку економіки.

5. За результатами критичного аналізу наукових доробок визначено роль банків у відтворювальних процесах, яка відповідає сучасним завданням інноваційного розвитку економіки України та визначається необхідністю підвищення ділової активності, впливом на збільшення грошової маси в обігу, пріоритетом здійснення кредитних операцій, направлених на вихід країни з кризи, що потребує якісного та адекватного регулювання діяльності банків на мікро- та на макроекономічному рівнях; можливістю впливу на розвиток венчурних інвестицій з подальшим залученням компаній до банківського обслуговування.

6. Дослідження наукових теорій кредиту різних економічних шкіл доводить, що сучасний етап їх розвитку характеризується поступовим переходом від характеристики його сутності, функцій, законів руху до визначення ролі в економічному зростанні в якості одного з джерел фінансування та інструмента в механізмі державного регулювання розвитку інноваційних процесів. Систематизовано підходи до визначення функціональної ролі кредиту в економіці, відповідно до яких кредит має негативний, помірний та сильний вплив на економічний процес.

7. З урахуванням існуючих досліджень та власних розробок автором поглиблені теоретичні підходи до формування інноваційного потенціалу економіки. У дисертації обґрунтовані сутнісні його ознаки; запропоновано систему категорій та понять, пов'язаних з інноваційним потенціалом економіки та визначено їхні взаємозв'язки; охарактеризовані основні компоненти та принципи; охарактеризовано передумови виникнення, функціонування, чинники впливу, джерела формування та розвитку інноваційного потенціалу економіки. Сформовані автором теоретичні підходи створюють підґрунтя щодо удосконалення науково-методичного підходу до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу економічної системи.

8. У дисертації поглиблені методологічні підходи до розкриття змісту та кількісної оцінки кредитного потенціалу банків. Порівняння кредитного потенціалу банків та окремих показників боргового навантаження підприємств дозволило дійти висновку про створення передумов розвитку кредитування банками реального сектору економіки та домогосподарств. Доведено необхідність розробки низки заходів стосовно раціонального використання кредитного потенціалу банківської системи задля досягнення завдань забезпечення інноваційного розвитку економіки України.

9. Для визначення впливу фінансування процесів розвитку інноваційного потенціалу регіональних економік запропоновано науково-методичний підхід що складається з п'яти послідовних етапів. Використання

запропонованого підходу, відповідно до визначеного рівня впливу державного та банківського фінансування на розвиток складових інноваційного потенціалу, створює умови для забезпечення ефективності механізмів фінансування інноваційної діяльності, відокремлення груп регіонів, що потребують довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення розвитку експортоорієнтованих виробництв з високою доданою вартістю та підтримки інноваційних проектів.

10. На основі методології класифікації Світовим Банком груп країн з високим, вище середнього та низьким рівнем доходів у дослідженні обґрунтовано підхід до визначення пріоритетності застосування інструментів інноваційної політики у досягненні цілей технологічного розвитку. З'ясовано, що кредити банків, як джерело фінансування інновацій в Україні, впродовж першого короткого циклу економічного розвитку (2000-2010 рр.) не мали достатнього розвитку, у порівнянні з періодом другого короткого циклу економічного розвитку (2010-2017 рр.).

11. У дисертаційній роботі проведено дослідження значущості впливу довгострокових кредитів банків на процеси модернізації та інноваційного розвитку промислових підприємств. України з використанням методів непараметричної статистики. Результати проведеного дослідження взаємозв'язку між кредитною активністю банків в інноваційному розвитку, інноваційною активністю промислових підприємств та спроможністю країни до розвитку свідчать, що процеси інноваційного розвитку економіки України практично не пов'язані із використанням довгострокових банківських кредитів. Використання запропонованого аналітичного інструментарію сприятиме розробці заходів стимулювання банків до кредитування інноваційного розвитку економіки.

12. Сучасні умови розвитку економіки України потребують збільшення обсягів банківських інноваційних позичок. Для вирішення зазначеної проблеми необхідно розвивати інструменти стимулювання участі банків у процесах фінансування інноваційного розвитку. Реалізації цих проблем будуть сприяти розроблені у дисертації пропозиції щодо формування механізму банківського проектного фінансування, ефективного функціонування якого реалізуються підсистемами: забезпечувальною, перетворювальною та результативною. Сформовані автором теоретичні підходи формування механізму банківського проектного фінансування створюють підґрунтя для збалансованого економічного зростання на основі реалізації інноваційних проектів державного значення.

13. У результаті проведеного дослідження праць вітчизняних та зарубіжних вчених поглиблено наукове розуміння фінансового кластеру, обґрунтовано особливості та взаємозв'язки між його суб'єктами відповідно до економічних рівнів; доведено необхідність створення Центру інформаційної та консультаційної підтримки розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону, що сприятиме підвищенню рівня його інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності.

14. Для вирішення проблем диспропорцій регіонального розвитку в Україні в дисертаційній роботі на основі науково-методичного інструментарію запропоновано алгоритм виявлення галузей економіки регіонів перспективних до об'єднання. Результати такої оцінки є підґрунтям для створення фінансового кластеру. Використання адаптованого до вітчизняних умов підходу дозволить підвищити рівень інноваційної активності регіонів.

15. Проведений аналіз процесів кредитування банками України інноваційного розвитку довів необхідність удосконалення методичних підходів до їх організації, тому в дисертації розроблено методіку кредитування інноваційних проектів, кожний етап здійснення якої враховує вплив кредитного ризику: при визначенні терміну, обсягу та форми забезпечення позички, при розрахунку рівня процентної ставки, що повинна враховувати венчурну складову та компенсувати ризики банку, пов'язані з реалізацією інноваційного проекту на стадії розробки. Обґрунтовано, що прийняття рішення банком щодо кредитування інноваційної діяльності потребує визначення факторів інноваційного ризику. Практичне значення впровадження методіки організації поетапного процесу банківського інноваційного кредитування полягає в моніторингу фаз фінансування та якісному аналізі найбільш суттєвих ризиків, що впливають на ефективність реалізації інноваційних проектів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Завадська Д. В. Формування взаємовідносин між банком і клієнтом. Фінансова криза: рекомендації щодо повернення довіри до банків України на роздрібному ринку. *Маркетинг у банку: теорія та методологія*: монографія / за заг. ред. Д. В. Завадської. Одеса: Видавництво «Атлант», 2010. 717 с. (44,8 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні науково-методологічних підходів до формування взаємовідносин банку з клієнтами* (9,88 д.а.)

2. Завадська Д. В. *Функціонування банку в умовах міжрегіональної диференціації економічного розвитку*: монографія. Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. 93 с. (5,8 д.а.)

3. Завадська Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку інноваційного потенціалу економіки регіонів України. *Роль банків у забезпеченні сталого розвитку реального сектору України*: монографія / за заг. ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 244 с. (15,25 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні сучасного стану та обґрунтуванні перспектив розвитку інноваційного потенціалу економіки регіонів України* (1,13 д.а.)

4. Zavadzka D. Key problems and ways of innovative development of Ukraine's economy. *Innovations in the development of socio-economic system: microeconomic, macroeconomic and mesoeconomic levels*: monograph / ed. by J. Zukovskis, K. Shaposhnykov. Vol. 1. Lithuania: «Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2016. 324 p. (20,25 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в*

обґрунтуванні ключових проблем та напрямків інноваційного розвитку економіки України (0,88 д.а.)

5. Завадська Д. В. Кластерна модель економіки України: оцінка розвитку та ризики формування. *Система ризик-менеджменту у банках: теоретичні та методологічні аспекти*: монографія / за заг. ред. В.В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с. (34,25 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні кластерної моделі економіки, оцінки розвитку та визначенні ризиків її формування в Україні* (1,19 д.а.)

6. Завадська Д. В. *Роль банків у фінансовому забезпеченні розвитку інноваційного потенціалу економіки України*: монографія. Харків: Видавництво «ПромАрт», 2019. 520 с. (30,0 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

7. Завадська Д. В. Економічна кластеризація: сутність, проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць*. 2012. № 1 (44). С. 187–195. (0,5 д.а.)

8. Zavadzka D. V. Client-oriented approach: forming the system of management of the bank relations with clients. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 181–186. (0,31 д.а.) (*Ulrichsweb, RePEc, РИНЦ, Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar etc.*)

9. Zavadzka D. V., Pelivan D. A. A study on features of competitive conditions of regional bank. *Журнал «Бізнес-Інформ»*. 2015. № 7. С. 247–253. (0,4 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні методичних підходів до реалізації практичних рекомендацій функціонування та розвитку банку в умовах регіональних економічних диспропорцій* (0,2 д.а.) (*Ulrichsweb, RePEc, РИНЦ, Index Copernicus, Academic Journals Database, Google Scholar, ResearchBib etc.*)

10. Zavadzka D. V., Pelivan D. A. Definition of strategical competitiveness of the banks in Odessa region in terms of regional disproportion. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*. 2015. № 18. Vol. 1. P. 78–87. (0,56 д.а.) DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i18.46123>. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні системи показників та дослідженні диспропорцій розвитку банківської системи України в регіонах* (0,28 д.а.) (*Web of Science, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus, CiteFactor Academic Scientific Journals etc.*)

11. Zavadzka D. V. Background of Interaction Mechanism Formation Between a Bank and Customers. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. № 8. Ч. 1. С. 77–82. (0,31 д.а.) (*НБУ ім. В.І. Вернадського, Index Copernicus*)

12. Zavadzka D. V. Evaluation of innovative development of Ukrainian economy and determination of the mechanism of its support. *Журнал «Технологічний аудит та резерви виробництва»*. 2017. № 2/5 (34). С. 36–44.

(0,5 д.а.) (PIHЦ, EBSCO, ULRICHSWEB, Open AIRE, BASE, DOAJ, ERIH PLUS etc.)

13. Zavadzka D. Investigation of the interaction of fiscal and monetary policies in the conditions of economic growth in Ukraine. *Журнал «Технологічний аудит та резерви виробництва»*. 2017. № 6/5 (38). С. 43–51. (0,5 д.а.) (Index Copernicus, ULRICHSWEB, DRIVER, BASE, PIHЦ, DOAJ, ResearchBib, EBSCO, OAJI etc.)

14. Завадська Д. В. Інноваційний потенціал регіонів України: теоретичний аспект та оцінка розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка»*. 2017. № 11 (64). Т. 22. С. 174–179. (0,31 д.а.) (НБУ ім. В.І. Вернадського, Google Scholar)

15. Zavadzka D. Innovative development of Ukraine: conceptualization of approaches and determination of priorities. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2017. № 11-12 (72). С. 31–39. (0,5 д.а.) (PIHЦ, Index Copernicus)

16. Завадська Д. В. Оцінка потенціалу кластероформування та напрямки розвитку інфраструктури кластеру. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2017. № 24. С. 222–227. (0,31 д.а.) (Index Copernicus, ULRICHSWEB, DRIVER, BASE, PIHЦ, DOAJ, ResearchBib, EBSCO, OAJI etc.)

17. Завадська Д. В. Концептуалізація підходу до формування системи інноваційного середовища розвитку економіки. *Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2018. № 2 (39). С. 138–149. (0,69 д.а.) (Index Copernicus, НБУ ім. В. І. Вернадського)

18. Zavadzka D. V. Bank innovative lending system: trends of formation and directions for promoting development in Ukraine. *Проблеми системного підходу в економіці: збірник наукових праць*. 2018. № 4 (66). С. 135–142. (0,44 д.а.) (Index Copernicus, Google Scholar, OAJSE, Eurasian Scientific Journal Index, CiteFactor)

19. Zavadzka, D. V., Zvieriakov, M. I. Model of intensive innovative development: World experience of implementation and trends of formation in Ukraine. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 5 (167). С. 155–166. (0,68 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні еволюції підходів до реалізації інструментів інноваційної політики країн світу, обґрунтуванні рекомендацій щодо реалізації моделі інтенсивного інноваційного розвитку України* (0,34 д.а.) (SCOPUS, Index Copernicus, ResearchBib, ULRICHSWEB, EBSCO, НБУ ім. В.І. Вернадського та ін.)

20. Zavadzka D. V. Research of banks participation in crediting the needs of innovative development of industry in Ukraine. *Журнал «Технологічний аудит та резерви виробництва»*. 2018. № 6/5 (44). С. 41–54. (0,81 д.а.) (Index Copernicus, ULRICHSWEB, DRIVER, BASE, PIHЦ, DOAJ, ResearchBib, EBSCO, OAJI etc.)

21. Завадська Д. В. Вплив циклічності на процеси кредитування банками інноваційного розвитку в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2018. № 12 (20). С. 108–119. (0,7 д.а.) (Google Scholar, PBN, ResearchBib, Open J-Gate, BASE, Ulrichsweb, Academic keys)

22. Zavadzka D. V. Bank credit as a source of financing innovative development of economy. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 30. Ч. 4. С. 78–83. (0,31 д.а.) (*Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського*)

Статті у наукових фахових виданнях інших країн, які включено до міжнародних наукометричних баз:

23. Zavadzka D. Research of competitive environment peculiarities of investment and innovation development of Ukraine regions. *European cooperation. Scientific Approaches and Applied Technologies*. 2017. № 1 (20). P. 35–45. (0,63 д.а.) (*ERICPLUS, Biblioteka Narodowa w Polsce, PBN, Index Copernicus, Citefactor, I2OR, Google Scholar*)

24. Zavadzka, D. V. Innovative environment in Ukraine: formation and evaluation of development in the conditions of the balanced economic growth. «Eureka: Social and Humanities». *Scientific journal*. 2018. № 2. P. 19–29. (0,63 д.а.) (*ESJI, IndianScience.in, SIS, I2OR, Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat*)

25. Zavadzka, D. V. Activation directions of banks interaction with real sector enterprises in lending to innovations. *European Journal of Economics and Management Sciences. Scientific journal*. 2018. № 2. P. 43–49. (0,43 д.а.) (*Grossref, GIF, Cyberleninka, BASE, EBSCO, ULRICHSWEB, ROAR, World Cat*)

26. Zavadzka, D. V. Determining the role of banks in the financing of innovative development process of the economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. № 3. Vol. 4. P. 68–73. (0,37 д.а.) (*Web of Science, Index Copernicus, DOAJ, RePEc*)

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Завадська Д. В. Дослідження диспропорцій розвитку банківського та реального секторів економіки України на регіональному рівні. *Modern transformation of economics and management in the era of globalization: materials of International Scientific Conference, January 29, 2016*. Klaipeda: Baltija Publishing, 2016. P. 275–279. (0,25 д.а.)

28. Zavadzka D. Regional aspects of interaction between banking and the industrial sector of Ukraine's economy. *Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries: materials of the VI International Academic Congress, May 24-25, 2016*. United Kingdom, Cambridge, England: Cambridge University Press, 2016. P. 133–143. (0,63 д.а.)

29. Zavadzka D. Modern trends in bank and client relations. *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: матеріали міжн. наук.-практ. Інтернет-конф., 15-16 квітня 2016 р.* Одеса: ОНЕУ, 2016. С. 17–21. (0,25 д.а.)

30. Zavadzka D. Agricultural sector of Ukraine: trends, perspectives of reforms and interaction with banks during sustainable economy growth. *Economic Development Strategy in Terms of European Integration: materials of International Scientific-Practical Conference, May 27, 2016*. Kaunas: Baltija Publishing, 2016. P. 293–296. (0,2 д.а.)

31. Завадська Д. В. Теоретические аспекты формирования инновационного потенциала. *Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: materials of International Scientific Conference*, January 27, 2017. Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2017. Part I. P. 6–8. (0,13 д.а.)
32. Zavadzka D. Education development as component of Ukraine's innovative economy building-up. *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: матеріали II міжн. наук.-практ. Інтернет-конф.*, 20-21 квітня 2017 р. Одеса: ОНЕУ, 2017. С. 101–105. (0,25 д.а.)
33. Zavadzka D. Formation of cluster infrastructure elements in development of economic sectors of the regions. *Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи: матеріали міжн. наук.-практ. конф.*, 29-30 вересня 2017 р. Дніпро: ПДАБА, 2017. Ч. 2. С. 55–58. (0,2 д.а.)
34. Завадська Д. В. Збалансований розвиток економіки України: ризики та пріоритети забезпечення. *Модернізація фінансово-кредитної системи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, 27 березня 2018 р. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. С. 15–17. (0,13 д.а.)
35. Завадська Д. В. Інноваційна модель розвитку: еволюція концепцій та ключові умови переходу. *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: матеріали III міжн. наук.-практ. Інтернет-конф.*, 26-27 квітня 2018 р. Одеса: ОНЕУ, 2018. С. 67–70. (0,2 д.а.)
36. Завадська Д. В. Актуалізація механізму проектного фінансування в Україні. *Economy and Society: A Modern Vectors of Development: materials II International Scientific Conference*, April 27, 2018. Leipzig, Germany: Baltija Publishing, 2018. Part 1. P. 94–96. (0,13 д.а.)
37. Завадська Д. В. Сучасні тенденції реалізації промислової політики країнами світу в контексті інноваційного розвитку. *The modern trends in the development of business social responsibility: materials II International Scientific Conference*, June 29, 2018. Lisbon, Portugal: Baltija Publishing, 2018. Part II. P. 132–135. (0,2 д.а.)
38. Завадська Д. В. Актуальні проблеми формування джерел фінансування модернізації та інноваційного розвитку економіки. *Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: матеріали III всеукр. наук.-практ. on-line конф.*, 22-23 листопада 2018 р. Суми: Сумський державний університет, 2018. С. 248–254. (0,38 д.а.)
39. Zavadzka D. Peculiarities of the concept definition “innovative development” of economy. *Financial and credit system: problems and innovations: materials IV International scientific and practical Internet conference*, April 11-12, 2019. Odessa: ONEU, 2019. P. 74–77. (0,2 д.а.)
40. Завадська Д. В. Розвиток стратегії смарт-спеціалізації в умовах діджиталізації економіки. *Трансформація фінансово-кредитних відносин в умовах цифрової економіки: матеріали міжн. наук.-практ. конф.*, 13-14 червня 2019 р. Одеса: ОНЕУ, 2019. С. 22–25. (0,2 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Завадська Д. В. Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит». – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2019.

Дисертація присвячена розробці теоретичних та методологічних положень, методичних і практичних рекомендацій щодо фінансування банками інноваційного розвитку економіки.

Розкрито сутність та систематизовано теоретичні підходи до визначення інструментів державного регулювання інноваційної діяльності. Розроблені методологічні основи формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки. Систематизовано та удосконалено теоретичні основи визначення впливу банківського сектору на інноваційний розвиток економіки. Обґрунтовано методологію оцінки кредитного потенціалу банків та передумов розвитку банківського кредитування економіки України. Поглиблено аналітичний інструментарій до оцінки участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств. Розроблено заходи державного стимулювання процесів кредитування банками інноваційного розвитку економіки України. Розвинуто науково-методичний інструментарій виявлення потенціалу створення фінансового кластеру. Удосконалено науково-методичні підходи до організації процесів інноваційного банківського кредитування з врахуванням ризиків.

Ключові слова: система фінансування, фінансовий потенціал, банк, кредитний потенціал, фінансовий кластер, механізм банківського проектного фінансування, інноваційне кредитування, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, економіка, регіональна економіка, інноваційні ризики.

АННОТАЦИЯ

Завадская Д. В. Банки в финансировании инновационного развития экономики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – «Деньги, финансы и кредит». – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретических, методологических и методических положений, методических и практических рекомендаций по финансированию банками инновационного развития экономики. Раскрыта сущность и систематизированы теоретические подходы к определению инструментов государственного регулирования инновационной деятельности. Систематизированы и усовершенствованы теоретические основы определения влияния банковского сектора на инновационное развитие экономики. Разработаны методологические основы формирования системы финансирования инновационного развития экономики. Обоснована методология оценки кредитного потенциала банков и предпосылок развития инновационного банковского

кредитования экономики Украины. Усовершенствован аналитический инструментарий для оценки участия банков в кредитовании потребностей инновационного развития предприятий. Разработаны меры государственного стимулирования процессов кредитования банками инновационного развития экономики Украины. Разработан научно-методический инструментарий выявления потенциала к созданию финансового кластера. Усовершенствованы научно-методические подходы к организации процессов инновационного банковского кредитования с учетом рисков.

Ключевые слова: система финансирования, финансовый потенциал, банк, кредитный потенциал, финансовый кластер, механизм банковского проектного финансирования, инновационное кредитование, инновационный потенциал, инновационное развитие, экономика, региональная экономика, инновационные риски.

ABSTRACT

Zavadzka D. V. Banks in Financing Innovative Development of Economy. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.08 – «Money, finance and credit». – Odessa National Economic University, Odessa, 2019.

The thesis is devoted to the development of theoretical and methodological basis, practical recommendations for financing of innovative economic development by banks. Theoretical approaches to determining the needs to introduce innovative type of economic development that provides systematization of theoretical and empirical research of innovative development; study of the state participation influence on innovative development of the world countries on the basis of analysis of the evolution of provisions of the concept of growth theory, readiness of transition of Ukraine to the model of innovative development of the «quadruple spiral», substantiation of components of the management model of innovative development of economy have been discussed. The above mentioned made it possible to develop measures and state incentives for banks to lend to innovative economic development.

The components of the system of financing innovative development of the economy are substantiated: identified subjects, objects, goals and instruments of their achievement; economic levels of management (macro-, meso- and micro) are determined. The author's interpretation of the concept of «system of financing of innovative development of economy» is proposed. Implementation of the proposed system will ensure synergetic effect and fulfillment of strategic goals and innovative development, realization of economic interests of the state and participants of innovative process.

A method for assessing the credit potential of Ukrainian banks has been developed: author's interpretation of credit potential is proposed and approaches to quantitative assessment are grounded. Differences from existing approaches have been substantiated: first, determining credit potential as prospective gain in credits; secondly, the necessity of bank's compliance with prudential regulations in determining its quantitative evaluation. The use of the proposed methodology makes

it possible to assess the prerequisites for the development of bank lending and for the positive contribution of the banking system to economic growth.

Scientific and methodological approaches to determining financial results of interaction of banks along with other actors in the innovation process under the influence have been formed: exogenous factors and endogenous factors; unity of these potentials, depending on the innovative risks, will lead to positive or negative synergistic effects. Understanding this will help to create an effective system of credit risk management to obtain the positive effect of lending to banks for the needs of innovative economic development.

Improved scientific and methodological approaches to assessing the impact of the banking sector on enhancing the innovation activity of economic agents, the use of which allows to substantiate the priority of the tools in innovation policy in achieving the goals of technological development of the countries of the world, to prove the stimulating value of bank credit for the balanced growth of the Ukrainian economy.

The analytical tool for estimating the participation of banks in assessing the needs of innovative development of enterprises in the real sector of the Ukrainian economy is substantiated. Using the method along with nonparametric statistics, regression and correlation analysis grounded statistically significant participation of banks in the process of modernization and economic growth of new enterprises, defined the contribution of long-term bank loans in the processes of modernization and economic growth of industrial enterprises, interaction between bank loans, indicators that characterize innovation in industrial activity and the country's capacity for development. The above measures will facilitate the development of the state stimulation of banks lending to innovative economic development.

Theoretical approach to the mechanism of banking project financing has been made, its components and the relationships between them have been defined; It was proposed to consider the mechanism of bank project financing as a complex phenomenon, consisting of secure, transformative and efficient subsystems, the use of which allows to achieve the planned result of the interaction of participants of the process of financing innovative projects of national importance. This approach will allow to accumulate and distribute significant amounts of financial resources from different sources, eliminating risks based on their redistribution between participants of a state-owned innovative project.

Key words: financing system, financial potential, bank, credit potential, financial cluster, mechanism of bank project financing, innovative credit, innovation potential, innovative development, economy, regional economy, innovation risks.

Підписано до друку 07.11.2019 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 671
ОНЕУ, м. Одеса, вул. Преображенська, 8